

Juraj Šuch: *Naratívny konštruktivizmus Haydena Whita a Franka Ankersmita*

Ostrava: Ostravská univerzita 2010, 234 s.

Od druhej polovice minulého storočia bolo publikovaných množstvo prác na tému naratívizmu. Filozofi si spolu s historikmi všimli, že mnohé historické texty majú podobu narácie (rozprávania), nedokázali sa však zhodnúť na tom, akej povahy sú. Juraj Šuch sa vo svojej knihe usiluje poukázať na jedno z možných riešení tohto problému. Prízvukuje, že spočiatku prevládalo „tradičné chápanie historických narácií“ vychádzajúce z pozitivizmu, ktorého prívrženci tvrdili, že historické narácie sú presnou rekonštrukciou reality. Neskôr, od 70. rokov minulého storočia, si svoje miesto začali raziť aj alternatívne názorové pozície, a to predovšetkým zásluhou H. Whita a F. Ankersmita, ktorých názory na povahu historickej narácie sa odlišovali od tradičného realistického chápania. V rámci spektra alternatívnych názorových pozícií sa vyčlenil predovšetkým konštruktivistický prúd myslenia o povahe historických narácií. Jeho prívrženci tvrdili, že historická narácia nie je presnou kópiou reality, ale len akýmsi návrhom pohľadu na minulú realitu, ktorý konštruuje historik zo svojej vlastnej perspektívy. Šuch sa vo svojej knihe zaoberá práve touto alternatívnou názorovou pozíciou. Predstavuje tu myšlienkové koncepcie dvoch najvplyvnejších naratívnych konštruktivistov H. Whita a F. Ankersmita a upozorňuje tiež na problémy, ktoré ich koncepcie so sebou prinášajú.

Medzi odborné záujmy Juraja Šucha patrí predovšetkým filozofia dejín, dejiny dejepisectva a problém narativity vo filozofii dejín. Poznatky z týchto oblastí mu pomohli poskytnúť čitateľovi pomerne prijateľne a konzistentne podaný moderný pohľad na problematiku povahy historických narácií vo filozofii histórie H. Whita a F. Ankersmita. Napriek tomu, že autor na obdobnú tému publikoval už niekoľko krátkych esejí, záujemcovia sa určite potešia komplexnej analýze jedného zo špecifických názorov na povahu historických narácií. Cieľom tejto recenzie je stručne informovať o obsahu knihy a zároveň poukázať na logický dôsledok konštruktivistického chápania povahy historických narácií, za ktorý boli spomenutí autori odmenení množstvom kritiky.

Kniha sa okrem úvodu a záveru člení na dve hlavné kapitoly, ktoré sa ďalej členia na niekoľko podkapitol. Autor v úvode čitateľovi nedos-

tatočne ozrejmuje, čo historická narácia je a prečo by sme sa ňou mali zaoberať. Niektorých čitateľov by to preto mohlo odradiť od ďalšieho čítania. Kto sa však odradiť nenechá, naskytne sa mu „kryštalizácia Whitovho konštruktivistického pohľadu na historické narácie“ (s. 8). Ide o hlavný cieľ prvej kapitoly s názvom *Hayden White a problém naratívneho zobrazovania dejín*, ktorá sa ďalej člení na päť častí. Autor tu okrem iného zhodnocuje aj význam prvej Whitovej knižnej publikácie, ktorá sa venuje vývoju liberálneho humanizmu a má len veľmi málo spoločného s problematikou konštrukčnej povahy historických narácií. Ďalej sa tu zaoberá významom eseje *Bremeno histórie* a štyroch najvplyvnejších diel H. Whita *Metahistória*, *Tropika diskurzu*, *Obsah formy* a *Figurálny realizmus*. Postupne v nich vyhodnocuje Whitove myšlienky týkajúce sa zosúladenia spôsobov písania o dejinách s vývojom literatúry, o ktorých uvažuje v eseji *Bremeno histórie*. Mnohé myšlienky z tejto eseje White rozširuje vo svojom najznámejšom diele *Metahistória*. Jeho analýzou Šuch vyhodnocuje Whitov systém interpretačných stratégií a tróпов v historických naráciách. Nakoniec analýzou diel *Obsah formy* a *Figurálny realizmus* uvažuje Šuch o význame Whitovho používania figuratívneho jazyka pri zobrazovaní minulosti v historických naráciách a uvažuje aj o možnosti uplatnenia intranzitívneho písania pri naratívnom zobrazovaní udalostí. Celá prvá kapitola je tak prehľadnou analýzou všetkých konštrukčných aspektov historických narácií, o ktorých uvažoval H. White.

Druhá kapitola má názov *Frank Ankersmit a problém povahy historickej narácie, reprezentácie a skúsenosti*. Delí sa na tri časti. Šuch sa tu postupne zaoberá analýzou povahy historických narácií v Ankersmitovom najznámejšom diele, ktorým vstúpil do diskusie o historických naráciách v *Naratívnej logike*. Ankersmit tu rozlišuje dve úrovne procesu tvorby historickej práce. V prvej uvažuje o historickom výskume a v druhej o písaní o dejinách. Ďalej Šuch skúma Ankersmitovo chápanie historických narácií ako reprezentácií v jeho dielach *História a tropológia* a *Historická reprezentácia*. V úvahách o historickej reprezentácii sa Ankersmit blíži k úvahám niektorých postmodernistov. Šuch sa preto zaoberá tiež „jeho predstavou postmoderného (narativistického) historicizmu a postmodernej plurality, ktoré dával do súvisu so svojím konštruktivistickým chápaním historických narácií“ (s. 9). Šuch nezabúda ani na námietky a pri väčšine predstavených názorov ponúka čitateľovi aj výhrady kritikov. V poslednej časti druhej a zároveň záverečnej kapitoly sa Šuch sústreďuje na formulovanie procesu Ankersmitovho hľadania

strednej cesty narativizmu medzi empirizmom a dekonštruktivizmom. Zároveň rozoberá problematiku historickej skúsenosti, ktorá mu slúži na dopĺňujúce vysvetlenie celej Ankersmitovej názorovej pozície.

Šuch si všíma, že obaja filozofi sa prezentujú niekoľkými názorovými odlišnosťami, no v zásade sú principiálne rovnakí. Zaraďuje ich pod konštruktivistický prúd myslenia, a to aj napriek tomu, že, ako sám uznáva, „Whitov ‚antisystémový‘ prístup k vlastnej tvorbe má značný podiel na znejasňovaní jeho názorovej pozície a problematizuje jeho korektné posúdenie“ (s. 10). Pozícia F. Ankersmita sa nejaví natoľko problémová, ako je to v prípade H. Whita, no aj tu Šuch priznáva, že „jeho názory sa stávali predmetom znejasňujúcich interpretácií“ (s. 10). Preto sa autor uchýľuje k skúmaniu ich názorových vývinov, kľúčových myšlienok a problémov, ktoré sa s nimi objavili.

Logickým konzekventom ich konštruktivistického uvažovania je relatívnosť obrazu o dianí v minulosti. Ide o problém, ktorý si uvedomujú obaja autori a na ktorý upozorňuje tiež J. Šuch. Zásadnosť tejto problematickej implikácie spočíva v tom, že v konečnom dôsledku obaja autori tvrdia, že historik nemôže pravdivo vypovedať o tom, čo sa skutočne stalo v minulosti. Mnohí kritici, ktorí tvrdia, že v historických textoch sa má predovšetkým pravdivo zobrazovať to, čo sa stalo v minulosti, sú tak v súvislosti s ich názormi skôr zdržanliví.

Relativizmus v kontexte narativizmu predstavuje problém zobrazovania minulej reality textom. Whitova a Ankersmitova pozícia smeruje k tomu, že toto zobrazenie nikdy nebude predstavovať úplnú, ale len relatívnu korešpondenciu s realitou. To v konečnom dôsledku môže viesť k spochybňovaniu podoby minulosti. Šuchov spôsob predstavenia koncepcií oboch autorov vedie čitateľa k tomu, aby uvážil, že na jednej strane sú súčasťou tvorby historickej narácie samé fakty o minulosti, ale na druhej strane je to tiež forma narácie. Forma narácie určuje, akým spôsobom budú fakty prezentované a akým spôsobom bude zobrazovaná sama minulé realita. Už White vyhlásil, že fakty sú hodnotovo neutrálne, v historickom texte však predsa len majú nejakú hodnotu, význam a formu. Ak sa pýtame, odkiaľ sa táto hodnota vzala, musíme priznať, že je tou zložkou narácie, za ktorú je v procese jej tvorby zodpovedný historik a jeho kreativita. To umožňuje podľa Šucha postaviť historika do pozície „slobodného tvorcu“, ktorý pomocou voľby formy narácie voľne konštituuje obraz diania v minulosti (s. 66). Táto forma nie je imanentná minulosti samej, ale je fiktívnym prvkom v procese tvorby jej naratívneho zobrazenia. Dôraz sa pritom u Whita

a Ankersmita kladie na historikovu predstavivosť, ktorá determinuje faktické obsahy narácií zvolenými formami.

White a Ankersmit nehovoria nič iné než len to, že v historickej narácii je prítomný aj fiktívny element, ktorým je sama forma narácie. Ak je požiadavkou historikov, aby narácia pravdivo zobrazovala dianie v minulosti, tak v tomto prípade to nie je možné. V procese tvorby historickej narácie sa totiž minulosť nielen opisuje, ale navrhuje sa predovšetkým interpretácia minulosti, ako prízvukuje Ankersmit. V tomto zmysle potom nemôžeme hovoriť o striktnej korešpondencii medzi historickou naráciou a minulou realitou, čo znamená, že nemôžeme hovoriť ani o pravdivosti historických narácií. White a Ankersmit týmto oslabujú presvedčenie historikov o možnosti dosahovať pravdu o minulosti.

Samozrejme, mnohým historikom a filozofom sa to nepáčilo a ich názory podrobili ostrej kritike. Šuch túto kritiku v stručnej podobe načrtáva vo svojej knihe. Na mnohých miestach však poskytuje kritické námietky proti Whitovi a Ankersmitovi len prostredníctvom citátov iných autorov, ako boli napríklad O. Golob alebo S. Strueverová (Šuch sa pri jej mene na jednom mieste v konečnom zozname literatúry zmýlil. Namiesto Struever uvádza Struver (s. 216)), ktorí používajú technické termíny ako „topiky“ v prípade Strueverovej (s. 69), no Šuch ich vôbec nevysvetľuje. Kritické námietky proti Whitovi a Ankersmitovi tak niekedy nie sú dostatočne ozrejmene.

Problematikou konštrukčnej povahy historických narácií podľa H. Whita a F. Ankersmita sa vo svete zaoberalo už množstvo autorov. Úprimne povedané, Šuchova kniha je len akýmsi sumárom názorov na danú problematiku a neprináša nič nové. U autora je však cenné, že sa usiluje systematicky poukázať na všetky aspekty konštrukčnej povahy historických narácií u oboch autorov. Nezabúda pripájať ani všetky dostupné námietky voči ich pozícii, ku ktorým sa niekedy usiluje zaujať tiež vlastné stanovisko. Čitateľovi sa tak dostáva do rúk komplexná textová podoba diskusie o povahe historických narácií, ktorá je v slovenskom jazyku jedinečná.

Ján Haluška